

ОКРЕМА УХВАЛА СУДУ В СИСТЕМІ АКТІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Відповідно до ст. 124 Конституції України та ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Однією з його функцій є профілактика правопорушень з боку органів державної влади, юридичних осіб та окремих громадян. Процесуальною формою виконання даної функції є окрема ухвала суду, яка може бути постановлена судом в процесі розгляду цивільної справи.

Питання профілактики правопорушень привертало увагу науковців. Дослідженню цієї проблеми присвятили свої роботи вчені О.П. Бурцев, В.П. Жушман, Ф.Ф. Зудін, К.Є. Ігощев, М.С. Малейн, І.Г. Побірченко, В.Ф. Попов, В.С. Устинов, І.В. Шмаров, К.Ф. Янош та ін. Разом із тим питання превенції (профілактики) правопорушень судом вивчені недостатньо, а тому потребують подальшого аналізу й розробки. Превенція цивільних, господарських та інших особистих прав і свобод громадян набуває все більшого значення. Стаття 21

Конституції України проголошує: «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними».

У відповідності з вимогами цивільно-процесуального законодавства, положеннями ст. 1 ЦПК України суди повинні виконувати такі завдання:

(а) справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних та юридичних осіб і держави

(б) попередження виникнення правопорушень.

Досягнення загальних попереджувальних (превентивних) цілей судочинства здійснюється, як уже зазначалося, шляхом застосування судами самостійних засобів реагування, одним з яких є окрема ухвала. Норма про останню вперше була закріплена в ст. 38 Основ цивільного судочинства Союзу РСР і союзних республік від 8 грудня 1961 р. [2]. Пізніше вона була вклю-

чена до Цивільного процесуального кодексу УРСР 1963 р. Так, відповідно до ст. 235 ЦПК УРСР суд, виявивши при розгляді цивільної справи порушення законності окремими службовими особами чи громадянами або встановленого порядку розгляду скарг, заяв або звернень державними, громадськими органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, установами, організаціями, підприємствами чи їх об'єднаннями, іншими юридичними особами або інші суттєві недоліки в їх діяльності, постановляє окрему ухвалу й надсилає її цим чи відповідним службовим особам, органам, установам, організаціям вищого рівня стосовно тих, що допустили порушення законності, або трудовим колективам.

Згідно зі ст. 211 ЦПК України суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону й установивши причини й умови, що цьому сприяли, може постановити окрему ухвалу, в якій фіксує обставини правопорушення, виявлені в процесі судового розгляду. Вона направляє її судом відповідним особам чи органам, які повинні вжити заходів з усунення зазначених причин та умов. Указані особи чи органи повинні в місячний строк з дня надходження окремої ухвали повідомити суд, який її поста-

новив, про вжиті заходи. У такий спосіб, суд сприяє усуненню правопорушень, фактично не роблячи його предметом самостійного судового розгляду, а одночасно здійснюючи функцію профілактики й попередження виникнення ситуацій, наслідком яких є порушення чиїх-небудь прав чи законних інтересів.

Схожі за змістом норми містяться також у процесуальних актах, що регламентують порядок розгляду справ господарським та адміністративними судами. Наприклад, ст. 90 ГПК України закріплює право господарського суду постановити окрему ухвалу у випадку, якщо при вирішенні господарського спору будуть виявлені порушення законності або недоліки в діяльності підприємства, установи, організації, державного чи іншого органу. Така ухвала надсилається відповідним підприємствам, установам, організаціям, державним та іншим органам, посадовим особам, які несуть відповідальність за ухилення від виконання вказівок, що містяться в ній, в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 119 ГПК України. Стаття 166 КАС України теж надає право суду, який розглядає справу, при виявленні порушень закону постановити окрему ухвалу й направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин

та умов, що сприяли порушенню закону. Про вжиті заходи суб'єкти повідомляють суд не пізніше одного місяця після надходження окремої ухвали.

Подібні до національного законодавства України норми щодо можливості постановлення судом, який розглядає справу в порядку цивільного судочинства, окремої ухвали, як засобу реагування на виявлені порушення закону містить цивільне процесуальне законодавство інших країн. Так, частини 1 і 2 ст. 265 ЦПК Азербайджанської Республіки, ч. 1. ст.325 ЦПК Республіки Беларусь, ч.1 ст. 253 ЦПК Республіки Казахстан, ч.1 ст. 227 ЦПК Киргизької Республіки, ч.1 ст. 226 ЦПК Російської Федерації містять припис згідно з яким суд, виявивши при розгляді справи порушення закону й установивши причини й умови, що сприяли вчиненню правопорушення, має право постановити окрему ухвалу й направити її відповідним особам та органам для вжиття заходів з усунення цих причин та умов.

Відповідно до вимог закону в окремі ухвалі повинен бути вказаний порушений закон чи інший нормативний акт. Тому неприпустимим є простий перелік порушень, допущених особою, без зазначення конкретних норм порушеного закону чи іншого нормативного

акта. Норма порушеного закону в окремі ухвалі має бути конкретизована шляхом найменування закону (нормативного акта), конкретної статті, а також роз'яснення її змісту. Зазначення в окремі ухвалі тільки найменування порушеного закону без роз'яснення його змісту робить незрозумілим судовий акт для особи, якій направлено цей правовий документ.

Як уже відзначалось, окрема ухвала виконує превентивну функцію, допомагає виявленню й усуненню причин та умов, які в сукупності можуть сприяти порушенню законності, і як наслідок — створенню ситуації, за якої можуть бути порушені права й законні інтереси невизначеного кола осіб в різних сферах суспільних відносин. Ось чому, на нашу думку, слід зупинитися докладніше на основних його рисах і правовій природі.

Аналіз норм чинного цивільного процесуального законодавства щодо характеру умов і порядку винесення окремої ухвали дозволяє чітко визначити предмет судового реагування. Він, очевидно, полягає у виявленні при розгляді судом спору фактів порушення законів, інших нормативних актів у діяльності суб'єктів цивільних правовідносин.

Суб'єктом реагування з приводу цього негативного явища є суд і саме йому належить у меж-

ах повноважень, передбачених нормами процесуального права, вжити певних заходів реагування винесенням окремої ухвали.

Окрема ухвала характеризується тим, що вона має відповідати вимогам процесуальної форми:

— мати спеціальне цільове призначення;

— виноситися на підставі повного і всебічного дослідження матеріалів справи;

— оформлюватися як окремий процесуальний документ;

— оголошуватися судом як одночасно з рішенням по конкретній справі, так і в ході судового розгляду;

— вступати в законну силу в порядку, визначеному законом;

— оскаржуватися особами, інтересів яких вона стосується в загальному порядку, встановленому Цивільним процесуальним кодексом України;

— постановлятися як за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, так і ініціативи суду;

— направляти відповідним особам, які мають усунути причини і умови виникнення правопорушення і вжити заходів щодо недопущення їх у подальшому.

З'ясовуючи правову природу окремої ухвали, слід звернути увагу на те, що питання щодо її суті в процесуальній науці розглядається неоднозначно. Свого часу Н.О. Чечина висловлю-

вала думку, згідно з якою окрема ухвала — це лише сигнал для адресата про певні недоліки, виявлені в процесі розгляду справи, який не має обов'язковості для того, в адресу кого вона направляється [3, с. 152].

Критикуючи ці погляди, Ю.М. Чуйков відмітив, що окрема ухвала постановлюється судом — органом держави, наділеним владними повноваженнями, що знаходить своє віддзеркалення в окремій ухвалі, а тому вона має владний характер для адресата й, безумовно, сприяє виконанню судом превентивних заходів по виявленню й попередженню правопорушень [4, с. 50].

Л.С. Явич розглядає окрему ухвалу як акт застосування норм процесуального права до певних груп негативних суспільних явищ, а відповідно, як юридичний факт, здатний, у свою чергу, породжувати, змінювати і припиняти правовідносини [5, с. 136].

Ця точка зору, на нашу думку, є найбільш прийнятною й обґрунтованою, оскільки враховує специфіку завдання, поставленого перед окремою ухвалою: дотримання юридичними і фізичними особами законодавства і здійснення профілактики правопорушень і виховних заходів.

Указані цілі окремої ухвали пред'являють до неї вимоги, що забезпечують її законність та

обґрунтованість, профілактичну спрямованість, і можливість виконання, а саме:

— в окремії ухвалі повинно бути чітко визначено й указано, порушено закон чи інший нормативний акт;

— ефективність окремої ухвали залежить від таких чинників, як переконливість викладених у ній матеріалів, від повноти й конкретизації рекомендованих судом заходів щодо усунення правопорушень, а також від правильності визначення адресата, своєчасності направлення йому ухвали й належного контролю за її виконанням.

Аналіз судової практики показує, що інколи в окремих ухвалях обставини викладаються всупереч реально існуючим. Звернімося до прикладу, Дергачівський районний суд Харківської області направив в АТП 2012 м. Харкова окрему ухвалу, в якій повідомив, що В., робітник цього підприємства, часто свариться в сім'ї, не віддає заробітну плату дружині. Його поведінку пропонувалось обговорити в трудовому колективі, що й було зроблено. Через деякий час суд одержав відповідь, у якій повідомлялось: «При обговоренні по-

ведінки В. в колективі з'ясовано, що сварки в його сім'ї виникають у зв'язку з тим, що дружина зловживає спиртними напоями, не веде домашнього господарства. Тому В. вимушений віддавати гроші своїй матері, яка проживає з ними й веде домашнє господарство і проявляє іншу турботу про сім'ю» [5]. Природно, за таких обставинах окрема ухвала суду була розглянута в трудовому колективі як необґрунтована.

У випадках, якщо розглянута справа судом має поширений характер у певній сфері суспільних відносин, а умови і причини вчинення правопорушення є однотипними й усунення їх вимагає проведення системи організаційних та інших заходів, копію окремої ухвали доцільно направляти крім перших адресатів також органам, які керують (управляють) цією сферою.

За сучасних умов норма про окрему ухвалу, яка міститься в ЦПК України, дає можливість суду активно впливати на правозастосування в найбільш важливих сферах суспільних відносин від можливих правопорушень з боку органів місцевого самоврядування й окремих посадових осіб.

Список літератури: 1. Архів Дергачівського районного суду Харківської області. Справа 10-503/2008. 2. Ведомости Верховного Совета СССР – 1961. – № 50. – Ст. 525. 3. Чечина Н.А. Воспитательная функция советского гражданского процессуального права. – Л.:Изд-во ЛГУ, 1979, 212 с. 4. Чуйков Ю.Н. Частное определение в гражданском судопроизводстве. – М.: Мосиздат, 1974. – 189 с. 5. Явич Л.С. Проблемы правового регулирования советских общественных отношений. – М.: Мосиздат, 1961. – 277 с.

ЧАСТНОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ СУДА В СТРУКТУРЕ АКТОВ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ **Жушман М.В.**

В соответствии с требованиями гражданского процессуального законодательства при рассмотрении гражданских дел суды должны выполнять следующие задания: справедливое, беспристрастное и своевременное рассмотрение дел с целью защиты нарушенных, непризнанных или оспариваемых свобод или интересов физических и юридических лиц, государства; предупреждать возникновение правонарушений. Одним из средств предотвращения правонарушений является частное определение суда.

Ключевые слова: частное определение, акты судебной власти.

A PARTICULAR DECISION OF COURT IS IN THE STRUCTURE OF JUDICIAL ACTS **Zhushman M.V.**

In accordance with the requirements of civil procedure legislation at consideration of civil cases courts must execute three tasks: just, impartial and timely consideration of businesses with the purpose of defense of the broken, unrecognized or contested rights, freedoms or interests of physical and legal persons, state; to warn the origin of offences. One of facilities of prevention of offences is private determination of court.

Key words: private determination, judicial acts.

Надійшла до редакції 23.03.2011 р.